Dramski elementi u tekstovima Miroslava Krleže o Stjepanu Radiću i njihov utjecaj na noviju hrvatsku književnost

Ćosić, Petar

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:099418

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

PETAR ĆOSIĆ

DRAMSKI ELEMENTI U TEKSTOVIMA MIROSLAVA KRLEŽE O STJEPANU RADIĆU I NJIHOV UTJECAJ NA NOVIJU HRVATSKU KNJIŽEVNOST

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

PETAR ĆOSIĆ

DRAMSKI ELEMENTI U TEKSTOVIMA MIROSLAVA KRLEŽE O STJEPANU RADIĆU I NJIHOV UTJECAJ NA NOVIJU HRVATSKU KNJIŽEVNOST

ZAVRŠNI RAD

MENTOR: doc.dr.sc Viktoria Franić Tomić

Zagreb, 2018.

Uvod

Tema završnoga rada su dramski elementi u tekstovima Miroslava Krleže o Stjepanu Radiću i njihov utjecaj na noviju hrvatsku književnost. U ovoj će se završnoj radnji interpretirati Krležini esejistički tekstovi o Stjepanu Radiću s osobitim osvjetljenjem dramatičnog opisa njegovog umorstva. Pokazat će se kako je Krležin opis Radićeve smrti homologan njegovom doživljaju prometejskoga usuda velikih i historijskih osoba koje je ovaj autor započeo u mladenačkim *Legendama*, a zatvorio u poznoj legendi *Aretej*. Krleža tematsko-motivski izvor pronalazi u antičkoj i kršćanskoj mitologiji. Prema Krležinoj vizuri tri su ključne osobe prometejskoga usuda u hrvatskoj političkoj povijesti: književnik Juraj Križanić, Frano Supilo i Stjepan Radić. Upravo polazeći od ovdje iznesene teze, dramski elementi tragične Radićeve smrti sagledati će se na primjeru drame Tomislava Bakarića *Smrt Stjepana Radića* koja je napisana četiri desetljeća nakon događaja i nakon Krležinih zapisa, a koja je tada iskazivala ideologiju Hrvatskog proljeća. U tom važnom trenutku hrvatske povijesti život Stjepana Radića aktualizira se u posve novom ključu. U ovoj će se radnji na kraju interpretirati roman *Kolarovi*, suvremenoga hrvatskog dramatičara Hrvoja Hitreca koji opisuje stanje u Hrvatskoj poslije Radićeve smrti. U ovoj će se radnji pokušati usporediti različite književničke interpretacije istoga povijesnoga događaja i njegovih aktera.

Stjepan Radić

Prije nego što krenemo interpretirati Krležino viđenje Radića, valja ukratko reći ponešto o ovoj dvojici nesumnjivo velikana hrvatske povijesti. Stjepan Radić rođen je 1871. u Trebarjevu. Školovao se u Zagrebu, Pragu, Budimpešti i Parizu gdje je 1900. godine diplomirao na Visokoj školi političkih znanosti. Godine 1904. s bratom Antunom osniva Hrvatsku pučku seljačku stranku čija je glavna briga bila ona za seljaka i njegov život. Kao protivnik sistema doživljavao je brojne progone i zatvaranja. Zagovarao je republikanizam te stranka 1919. mijenja ime u Hrvatska republikanska seljačka stranka. Godine 1923. tajno odlazi u inozemstvo u potrazi za novim saveznicima gdje 1924. učlanjuje svoju stranku u Seljačku internacionalu. Po povratku u domovinu biva uhićen te prisiljen ulaziti u brojne neprirodne koalicije (prvo sa Pašićem, a zatim i Pribićevićem). Zaoštravanjem političkih sukoba biva ranjen u skupštini, a od zadobivenih rana umire šest tjedana poslije 8.8. 1928. godine.

http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2044 (Pristupljeno: 27.8.2018.)

Miroslav Krleža

Miroslav Krleža rođen je 7.srpnja 1893. godine u Zagrebu, a nakon što je u rodnom kraju završio pučku školu i četiri razreda gimnazije, odlazi u Pečuh kako bi upisao kadetsku školu za domobrane. Od razdoblja 1914. pa sve do smrti Krleža je napisao brojna djela koja su vrijedna književna baština hrvatske umjetnosti. Bavio se povijesnim temama, temama ljudske prirode, politike. Neki od poznatijih Krležinih romana su *Na rubu pameti, Povratak Filipa Latinovicza*, dok od drama se tu izdvajaju *U agoniji, Kraljevo, Gospoda Glembajevi* te drame kojih ćemo se i mi dotaknuti u ovoj završnoj radnji, a to su *Legende* i *Ar*etej. Osim romana i drama pisao je i eseje od kojih će se ovdje interpretirati oni koji se tiču Stjepana Radića, a koji su objavljeni u velikoj zbirci *Deset krvavih godina*. Umire 29.prosinca 1981. godine u Zagrebu.

http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34113 (Pristupljeno: 27.8. 2018.)

Deset krvavih godina

Deset krvavih godina knjiga je eseja objavljena u Zagrebu 1937. godine. Sadržava eseje objavljivane u *Književniku* i *Književnoj republici* između 1924.-1928. godine. Knjiga je odmah bila sudski zaplijenjena, ali je nekako ipak uspjela izaći te je policija zaplijenila svega stotinjak primjeraka. Prošireno izdanje planirano za jesen 1940. izašlo je tek sedamnaest godina kasnije pod naslovom *Deset krvavih godina i drugi politički eseji*. Summa je to svih Krležinih političkih promišljanja, niza pojava i osoba, kroz koje se prelamaju svi oni najteži problemi koji su Krležu okupirali za vrijeme života. To su, ukratko: hrvatsko pitanje, južnoslavensko pitanje kao politička teorija i praksa, poimanje nacionalnoga pitanja kao socijalnoga i dr. Knjiga je polučila uspjeh jer je bila jedna od najkontroverznijih knjiga hrvatske političke publicistike, u isto vrijeme hvaljena i osporavana. Pitanja što ih Krleža postavlja i odgovori koje daje ostat će referentnom točkom promatranja hrvatske nacionalne i povijesne sudbine. Prvotna rješenja koja Krleža u knjizi nudi dio su tadašnje političke pragmatike Kominterne. Ono čemu će se u ovoj radnji posvetiti najviše pažnje bit će dva politička eseja koja se tiču Stjepana Radića; *Stjepan Radić u Beogradu* i *Stjepan Radić na odru*.

Stjepan Radić u Beogradu

Krleža odmah u početku ističe da kako god sudili o Radiću, da on spada u kategoriju prosječnog zbunjenog hrvatskog političara na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće (Krleža 1990: 220). Strane snage i kretanja stranih sila nešto su čemu se kao narod nismo uspjeli oteti i to je naše prokletstvo. U okviru takve neizvjesnosti rađanje hrvatske građanske svijesti udarilo je pečat na razvoj hrvatske inteligencije kao nositelja socijalne svijesti (Krleža 1990: 221). On uviđa da je Radić bio prvi koji je shvatio da *„seljačke mase oko Stubice i Klanjca imaju svoju vlastitu tradiciju i svoju vlastitu, seljačku tristagodišnju prošlost Matije Gupca“* (Krleža 1990: 226). Krležin stav prema Radiću strogo je podređen aktualnoj politici. Pa stoga kritički kaže da se *„nadareni inaugurator seljačke politike formule pokazao preslab te ga je bujica stvarnosti pomela pred našim očima*

(Krleža 1990: 227). Krleža se ovdje nikako ne miri sa pokorničkom politikom hrvatskih predstavnika te naglašava da je *„pomanjkanje vjere u kroatocentrične programe i osjećanje vlastite periferičnosti i unionističko rashrvaćivanje za račun političkih susjeda inspiriralo ih da se iliriziraju, sveslaveniziraju i tako rashrvativši se postanu tuđinci u svojoj zemlji“* (Krleža 1990: 237-238). Ovdje se posebno izdvaja hrvatska napredna i liberalna inteligencija koja se odvojila od masa i otišla u državotvornu rojalističku romantiku koja negira najosnovnije slobode. Krleža si postavlja pitanje pripada li Radić *pokvarenim gospodskim kaputašima* koji predstavljaju selo, te ističe da su sva ta sela živjela sama za sebe i preživjela sve turske generale pa će valjda i politiku Stjepana Radića. Također, prisutna je ironija prema Radiću kada kaže da se *„predstavlja kao seoski čovjek, a na bal dolazi u lakiranom blistavom horchu, u bundi, u fraku, sa lentom svetog Save da zaigra srbijančicu s Njenim Veličanstvom, okružen ostalom pokvarenom gospodom“* (Krleža 1990: 242). Na sve te prizore Krleža gleda sa gađenjem i stidom. Ono što još zamjećuje kod Radića jest njegova prilagođenost pa kaže da mu nije nikakav problem da *„iz svoje republikanske principijelnosti sleti na peron beogradske stanice kao rojalist“* (Krleža 1990: 243). Krleža je u njemu vidio tipično *„siromašno, seljačko dijete, kaputaša u prvoj generaciji“* (Krleža 1990: 245). Smatrao ga dobrim i bistrim đakom sa svim ograničenjima provincijalne sredine koja je još nespremna kritički nastupati prema konzervativnim vrijednostima. Njegov spisateljski stil prokomentirao je sljedećim riječima: *„da je imao talenta kao poeta bio bi postao razmjerno zanimljivija pojava nego kao aktivan političar jer je u književnosti bio sklon preuveličavanju sentimentalnih osjećaja, ignoriranje gorkih istina, pomanjkanje smionosti da se gleda stvarima u oči i svega je to izoliralo od racionalnog promatranja stvarnosti“* (Krleža 1990: 247). Krležina antipatija u ovom dijelu rezultat je i Radićevih protumarksističkih stavova, pa tako Krleža gotovo podrugljivo kaže: *„on je uzvišen iznad blijedih i nenaučnih hipoteza ovog „umnika“ čiji su jedini neoborivi principi seljačka sloba i vjera u Boga“* (Krleža 1990: 248). Ono što mu još zamjera je poigravanje s agrarnim parolama, nekada čak i glasno i ekstremno, ali opet nedovoljna hrabrost da se dirne u aristokratsku zemlju i pojam agrarne reforme koji je ostao tabu. Ipak ono što mu Krleža najviše zamjera, a Radić je upravo to smatrao svojom najvećom povijesnom zaslugom, što je za vrijeme rata kada je *„narod počeo ići sve lijevije, da bi zaustavio boljševizaciju, podigao svoj republikanski barjak koji je bio znak konzervativnog skretanja“* (Krleža 1990: 251). Nadalje ga opisuje kao klasičan primjer hrvatskog intelektualca na prijelazu stoljeća koji ne umije da *„pliva*

protiv struje, ne vjerujući ni u sebe ni u struju jer je malograđanski zbunjen i jer se ne snalazi pred ozbiljnošću povijesnih pitanja" (Krleža 1990: 252). Tvrdi da Radić nikad nije imao ni najbljeđi pojam o stvarnom stanju tadašnje međunarodne problematike. Kada je doveden pred dilemu hoće li postati ministar ili će skapavati u zatvoru, Radić se odlučio za ovo prvo. Njegov slom, ističe Krleža, nastajao je godinama te se na kraju srozao na poznatu ulogu hrvatske subalternosti i poklona pred jačim. Ovaj esej Krleža završava sljedećim riječima: *„To je tako tipično naše, kult laži i to ne iz očajne nužde nego iz samopljuvanja* (...) *to kako Radić kleči u Beogradu pred simbolima u koje ne vjeruje, to je ono dekadentno inteligentsko naše u njemu što je zajedničko čitavoj generaciji i što treba da se razradi u detalje kao svjedočanstvno za stanje građanske političke svijesti na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće"* (Krleža 1990: 255-256).

Stjepan Radić na odru

Ovaj je esej nastao i objavljen je nakon Radićeve smrti, a u kojem se Krleža dostojno oprašta s hrvatskim političarom i martirom ističući njegove vrline koje su ga krasile, ali također i mane. Ističe kako je Radić uvijek težio tome da se podigne ustavna svijest te je otišao među seljaštvo da ga prosvijetli (Krleža 1990: 260). Smatrao je da oslobađajući seljaštvo vodi borbu za puno kulturno i ekonomsko prosvjetljenje naroda. Mrzio je svaku tiraniju i nasilništvo smatrajući da to priječi napredak. Ostao je konzervativno dosljedan: s vjerom u Boga, u prosvjetu i državni autoritet, protiv materijalizma i za idealnu romantiku protiv revolucije (Krleža 1990: 262). Zatim, Krleža pomalo i osobno iznosi svoje osjećaje koje je do tad krio pa kaže: *„čitavo njegovo djelovanje možemo promatrati i lijevo i desno, i pozitivno i negativno, ali netko tko za one panične zvonjave u ponoći između osmog i devetog kolovoza godine tisuću devet stotina dvadeset i osme nije osjetio, da je umro jedan romantični ljubavnik Hrvatske, taj nema pojma o ovoj našoj psihološkoj, malograđanskoj čežnji za slobodom"* (Krleža 1990: 263). Njegov oproštaj s Radićem nije lišen ni kritike pa ponovno ističe kako je u svojim nastupima uvijek stidljivo spominjao agrarnu reformu, uvijek indirektno te to ne smatra odlikom njegova patriotizma. Hrvatsku u kojoj su vladali grofovi, a narod bježao preko Atlantika, Radić je gledao optimistički kao sunčanu, žitorodnu zemlju, punu voća, radosti i slavenske tradicije. Taj panslavizam pratio

ga je sve do smrti (Krleža 1990: 268). Snažan prikaz Krleža nam donosi kada kaže: *„on se ljubazno smješkao smrtno nastrijeljen na kliničkom stolu, pa i njegova posmrtna maska nosi na sebi odraz optimističkog smiješka“* (Krleža 1990: 269). Krleža ga ovdje uspoređuje sa Jurjem Križanićem, koji uz Radića odgovara Krležinoj vizuri prometejskog tipa. Obojica su podjednako dijelila ideju panslavizma. Krleža usporedbu koristi kako bi dočarao da se kod Hrvata nije ništa okrenulo na bolje; kako je Radić kao sanjar poslije lutanja po tamnicama ustrijeljen u jednoj vojničkoj jašionici, tako je i Križanić pao pod bečkim bedemima nakon sibirskih zatvora (Krleža 1990: 269). Pišući o njemu kao govorniku, Krleža ističe *„da je bio nošen bujnom narativnom slikovitošću tako impluzivnom asocijativnošću da se za suhoparnu logiku uvijek gubio u nekim motivima, ali kao pučki i seljački govornik ostat će za jednu čitavu govorničku periodu uzorom“* (Krleža 1990: 274). Republikanska je ideja od početka bila obilježena Radićevim unutarnjim dilemama: nerazmjer između junaštva na riječima i tolstojevske pasivne mirotvornosti. Krleža govori da njegovo ustrijeljeno tijelo u parlamentu leži kao krvava zastava i putokaz. Metaforički je prikazan trenutak njegove smrti kada kaže: *„njega su uhapsili i zastave mu razderali i revolverom ga prisilili da se preda. A kad se doista, dobroćudno predao , onda su ga ustrijelili i preko njegova leša prešli na svoj dnevni red kao da gaze poderanu krpu“* (Krleža 1990: 280). Ističe da je stajati pred mrtvim Radićem i govoriti o logičnoj vezi između uzroka i posljedica te tragedije teško i žalosno. Krleža pred kraj eseja prikazuje Radićevu smrt pomoću slike:*„Postoji li za njegovu smrt neka slika kao znamen, onda je to slika mosta što su ga luđaci ekrazitom bacili u zrak. Jer ako je između naših mudrih političkih glava postojala samo jedna koja bi mogla nadsvoditi romantičnom i slavenskom konstrukcijom političkoga mosta sve provalije između Zagreba i Beograda, to je bila glava Stjepana Radića, a eto upravo ta jedina glava leži pred nama krvava i gdje je taj naš politički inženjer koji ima toliko tolstojevske mirotvornosti da bi unatoč svemu prvi pružio ruku i tako se pomirio s ubojicom nad svojim vlastitim grobom“* (Krleža 1990: 281-282). Na kraju ovoga eseja Krleža se prisjeća žrtava brojnih Hrvata te ističe događaj kada je urna Frana Supila, koji je poludio od očaja za Hrvatskom i u tuđini umro od žalosti, dolazila u Hrvatsku. Naime, tada je Vladimir Nazor, pomalo nevjerojatno izjavio da je Supilo toliko pridonio ujedinjenju i oslobođenju pod slavnim žezlom Karađorđevića. Krleža ovdje ironično zaključuje: *„Dok u glavi Lovorom ovjenčana pjesnika izgleda kao da smo se ujedinili pod žezlom Karađorđevića, Supilo je od toga žezla poludio, a u glavi predsjednika Radića goste se crvi“* (Krleža 1990: 282).

Krležin prometejski mit u književnosti

Mit o prometejstvu svoju je najraznovrsniju kontekstualizaciju u hrvatskoj književnosti ostvario u 20.stoljeću u cjelovitom književnom opusu Miroslava Krleže čiji mladenački tekstovi spominju antički mit o Prometeju isprepleten sa kristijaniziranim mitovima te ima tendenciju da dočara sudbinu osamljenog genija koji čovječanstvu donosi baklju spoznaje (Franić Tomić 2010: 161). Kod Krleže to nije sukob titana i Bogova nego individue s masom. Analizom Krležinih tekstova možemo utvrditi prisutno prometejstvo u izgradnji svih izmišljenih protagonista piščevih romana i drama, kao i u njegovim esejima u vidu povijesnih osoba od kojih se najviše ističu Juraj Križanić, Frano Supilo i Stjepan Radić. Osim navedenog trojca, klasični primjeri prometejstva u njegovim tekstovima su i Michelangelo, Giordano Bruno, Kristofor Kolumbo pa čak i Isus Krist (Franić Tomić 2010: 162). Autorica ističe da je Krleža svoju ideju o mitu kao historiografiji do kraja doveo u drami *Aretej*. Nadalje, spominje kako je konačno pokazano da su *„intelektualci kojima je Prometej prefiguracija uvijek u službi vlasti, ali ta je služba subverzivna u prokazivanju moćničke nakaznosti“* (Franić Tomić 2012: 53). Priča o hrvatskom Prometeju svoje je mjesto našla u Križanićevoj biografiji i slomu sveslavenskih ideja. On je vjerovao u slavenstvo kao i Stjepan Radić koji je u eseju *Stjepan Radić na odru* isto bio Krležin Prometej (Franić Tomić 2012: 54). *„U našem političkom podzemlju, Radić se fetišistički klanjao Presvetom Licitarskom Srcu, uvjeravajući nas da je ova sakrosanktna tabu-pojava slavenska, sveslavenska, svečovječanska stvarnost, a krv oko nas, kriminal ovaj i ludilo ovo oko nas sve to da je samo prividna sumračna vizija koja se ne podudara s istinom. Udarajući u svoju tamburicu, on je vjerovao da politički sviće, da svanjiva Jutro Sveslavenske Ljubavi i Harmonije“* (Krleža 1990: 281). Homologno Radiću, opisan je i Križanić čija krvava glava predstavlja prometejsku baklju odnosno licitarsko srce. Autorica Franić Tomić u svome eseju *Prometejski mit u hrvatskoj književnosti*, na kraju uspoređuje dr. Morgensa iz drame *Aretej* (kojem je poslan alter ego iz prošlosti da ga obavijesti da je pad Zapadnog Rimskog Carstva analogan propasti Europe 1939.) i Krležu, kojem je Križanić objavio slom sveslavenske ideje (Franić Tomić 2010: 165). *„Aretej vjeruje u svoju Rajsku pticu, a Juraj Križanić u Sveslavenstvo; jedna i druga himera gase se u*

ovom jezivom nokturnu, u ovoj pomrčini koja neće da svane. To su dvije raznovrsne glavobolje na tisuću i četiri stotine godina razmaka, predstavljajući međaše na ogromnom rasponu naših vlastitih migrena danas i ovdje" (Franić Tomić 2010: 165). To je završni dio prometejstva u Krležinim djelima koja je započeo s *Legendama.*

Smrt Stjepana Radića

Drama *Smrt Stjepana Radića* djelo je hrvatskog dramatičara Tomislava Bakarića, objavljena u časopisu Kolo 1970. godine. Jedna je od značajnih drama u Hrvatskoj i po umjetničkom dosegu, a i po temi koju obrađuje. Ono što je istovremeno intrigantno i začuđujuće jest činjenica da autor prikazuje likove koji direktno utječu na sudbinu Stjepana Radića, iako se naslovni lik u ovoj drami ne pojavljuje. Drama je praizvedbu doživjela 1971. u Varaždinu. Koncipirana je u tri čina i svaki od tih činova odvija se u različitom prostoru (kraljev dvor, posjed u Belju i skupština). Prvi se čin otvara jutarnjim prizorom koji je uslijedio nakon kraljevske zabave, gdje posluga komentira uzvanike na kraljevskoj zabavi i njihove postupke. Oni pritom spominju i Radića za kojeg ističu da je gazda Hrvatima i da je kao živa vatra (Bakarić 1970: 6). Nadalje komentiraju raspored sjedanja tijekom zabave gdje uočavaju da je Radić sjedio pokraj kralja kao da sjedi pored pijandure pa zaključuju: *„Sve mi se činilo da on kralja i ne poštuje kako bi morao, nego čeka da on njega poštuje"* (Bakarić 1970: 6). Nakon scene u kojoj posluga komentira Radića, u sljedećem se prizoru pojavljuje Puniša Račić. Autor ga u samom početku prikazuje kao pijanicu, agresivca koji slijepo vjeruje kralju. Naime, toliko se bio napio da je zaspao pod stolom pa ga je kralj morao buditi. Na samome početku vrlo direktno se ističu Račićeve namjere koje će se kasnije ostvariti, kada kaže: *„znate što bih ja učinio s Radićem da se mene pita"*, na što mu kralj odgovara da je potomak prvog srpskog kralja i da drži do dostojanstva (Bakarić 1970: 12). Kralj nakon zabave saziva sastanak na kojem ističe nered u državi i na dvoru pa se nakon neugodne scene s mišem metaforički obraća suradnicima i kaže da miševi podgrizaju temelje na kojima

stoji kralj (Bakarić 1970: 19). Također, osim Račića i kralj prijeti Radiću kada kaže: „*ako se iz neke glave nešto ne može izbiti razumnim razlozima* (...) *onda tu glavu naprosto treba skinuti i gotovo"* (Bakarić 1970: 20). Radnja drugog čina odvija se u Hrvatskoj, na kraljevskom posjedu u Belju. Kao i u prvom činu, i ovdje scenu otvara posluga, samo za razliku od prvog, ovdje se prvi put Hrvatska i Hrvati prikazuju u pozitivnom svijetlu. *„Nisu loši ti Hrvati, narod kao sav drugi, zasvirat tamburicu, za pas zadjenut"* (Bakarić 1970: 26). Kraljica Marija naglašava također Hrvatsku kao lijepu i plemenitu zemlju u kojoj je napokon mirno spavala (inače sanja krv od koje se grozi). Sljedeća scena koju autor donosi opet prikazuje Račićev ubilački nagon i vičnost oružju, kada se s kraljem sprema u lov. Na njegovo pitanje gdje je naučio tako pucati, Račić odgovara da su mu puška i nož poput brata i sestre te kad ugleda krv da se odmah pomami (Bakarić 1970: 33). U ovom dijelu prijetnjama se služi i general Živković kada kaže: *„Među nas mora pasti krv da bismo osjetili nježnost svijeta, topla i masna krv naših neprijatelja"* (Bakarić 1970: 37). Na razgovor s kraljem dolaze Pribičević i Basariček te vidjevši Račića s puškom misle da su dovedeni na prevaru. U to vrijeme iz pozadine se čuju glasni prosvjedi seljaka koji zazivaju Radićevo ime i žele seljačku vladu protiveći se time ugovorima s Italijom (Bakarić 1970: 38-41). Treći čin počinje ispred skupštine gdje je kralj došao u posjetu na dan kad se izglasavaju ugovori s Italijom koji će donijeti velike novce za kraljevinu, ali isto tako će i Hrvatska ostati bez dijelova svoje obale. Traju brojne prepirke između predstavnika vlasti i opozicije. Ministar unutarnjih poslova Anton Korošec u jednom od razgovora ucjenjuje jednog od vođa opozicije Svetozara Pribićevića i iskazuje sumnju u njegov odnos i suradnju s Hrvatima. Kralj ističe da je važan dan i da te ugovore treba ratificirati, međutim iz Zagreba ga zatiče vijest kako su Radićeva i Pribićevićeva koalicija spremne odreći Narodnoj skupštini da u ime naroda u njihovim krajevima donose odluke, što je kralj protumačio kao puč. Opet se pojavljuje Račić koji govori da se mora uvesti red i da je za kralja do smrti te da Radića treba ubiti (Bakarić 1970: 60). Scena s Radićevom smrću se ne prikazuje direktno, nego vijest o njegovom ranjavanju kao i ostalih u skupštini donosi sobar koji je spreman ubiti kraljevog pomoćnika jer je spavao s njegovom curom. *„Kad mogu oni tamo zašto ne bih i ja? Poklali su hrvatske zastupnike, Radića, Basaričeka...Ha, Ha! Red je da pogine netko od naših* (Bakarić 1970: 64). Drama je nastala u razdoblju Hrvatskog proljeća i kao takva je kroz lik Stjepana Radića služila za podizanje nacionalne svijesti. Izostavljanjem Radića u djelu autor je vjerojatno htio prepustiti ljudima da dopune njegov lik i djelo kako žele. Za razliku od Krleže koji piše za vrijeme Radićevog

djelovanja pa je samim time i kritičniji prema njemu, ova drama je u tom kontekstu lišena bilo kakve kritike na račun Radića, što je i razumljivo kada uzmemo u obzir u kojem je periodu nastala. Pokret Hrvatskoga proljeća trebao je osobu oko koje se mogu svi skupiti, koja nije okaljana u prošlosti, a opet da je simbol borbe protiv srpske odnosno jugoslavenske hegemonije. U tome svijetlu je Radić prikazan u ovoj drami, kao osoba koja nošena nacionalnim nabojem remeti mir na kraljevom dvoru i predstavlja ozbiljnu opasnost kraljevim namjerama.

Kolarovi

Posljednji tekst koji će se u ovoj završnoj radnji interpretirati roman je suvremenoga hrvatskog dramatičara Hrvoja Hitreca pod nazivom *Kolarovi*. *Kolarovi* su dio Hitrecove romaneskne povijesne trilogije u koju se još ubrajaju roman *Što bog dade i sreća junačka* te netom izišli roman *Špilberk*. Sami je roman također podijeljen u tri dijela na preko 650 stranica. Prvi je dio tog trodijelnog romana objavljen još 1987. godine pod naslovom *Ljubav na crnom baršunu*, a preostala dva, *Ljubav na crvenom baršunu* i *In fine* 2004. godine. Riječ je o prozi koja je po žanru bliska obiteljskim sagama kakve smo u našoj književnosti imali kod Fabria, Begovića pa čak i Krleže. Hitrec opisuje tri naraštaja zagrebačke građanske obitelji Kolar, ali s namjerom da opisom njihovih sudbina dočara stanje političke povijesti Hrvatske od smrti Stjepana Radića do svršetka Domovinskog rata. Koristio se kombiniranjem izmišljenoga (glavni likovi, njihovi međusobni odnosi, životna filozofija) i zbiljskoga. Autor je ovdje uzeo autentične likove i događaje kao što su atentat na Stjepana Radića, pa na kralja Aleksandra, slom Pavelića, vrijeme druge Jugoslavije te na koncu Domovinski rat, da bi prikazao kako oni utječu na ljude na ovim prostorima. S obzirom da je djelo opsežno, u njemu je i mnoštvo likova koji variraju od intelektualca, hedonista pa sve do zločinaca (Branimir, Ferdo, Hinka, Tena). Ono čemu će se

posvetiti pažnja u ovoj interpretaciji bit će stanje nakon smrti Stjepana Radića. Za razliku od prethodnog analiziranog djela gdje se Radićeva smrt pojavljuje indirektno na kraju, ovdje nas autor s prvom rečenicom obavještava da je hrvatski političar mrtav. *„Je li ovo najbolji položaj u kojem sam sada?“ upitao je Radić liječnike. Zatim je umro* (Hitrec 2004: 7). Sljedeće što autor donosi je masovnost na Radićevom sprovodu kako bi dočarao koliko je Radić bio važan hrvatskome čovjeku tada. *„Kad je sprovod krenuo, ljudi su već bili umorni, žedni i napeti, na Medveščaku su neki padali u nesvijest* (...) *sparina je gurnula hrvatsku tjeskobu u paniku tamo dolje kod Ribnjaka, netko je pregažen u stisci“* (Hitrec 2004: 8). Tuga i suosjećajnost prema gubitku Radića najbolje se iščitavaju iz sljedeća dva primjera u kojima je glavni protagonist Branimir. Naime, nakon što se smijao na izvadak iz novina, majka ga je prekorila da se danas još ne smije te da sačeka sutra. Sljedeći primjer koji isto pokazuje mučno raspoloženje koje je tada vladalo u gradu je scena u kojoj Branimir vodi Tenu na piće. *„Tko je držao do sebe, toga se ponedjeljka nije pojavljivao u kavani, barem ne u Velikoj kavani, ali je Tena rijetko dolazila u Zagreb pa je Branimir nije mogao odbiti“* (Hitrec 2004: 8-24). Apotekar Višnjevac ističe da su Radićevi problemi nastali onda kad je išao *„dirati u gospodsko dete“* te je s priličnom sigurnošću uvjeren da je kralj Aleksandar imao prste u Radićevom ubojstvu. *„Zna se tko je na vrhu hrpe i tko je Punišin kažiprst na kokotu. Ima Aca odgovor na hrvatsko pitanje. Misliš da je zbilja znao? Ma nego. I nije njemu Puniša tako nepoznat* (...) *priča se da je Puniša iznio iz vatre prijestolonasljednika kad mu je šrapnel odnio...hm, testis* (Hitrec 2004: 35). Koliko je Radićev kult bio prisutan, posebno nakon smrti najviše se vidi na primjeru Ane Kolar koja iznad kreveta ne drži križ ili sliku sveca nego sliku Radića. Koliku je Radić prijetnju predstavljao kralju najviše se vidi iz njegova razgovora u Parizu s Briandom gdje kaže da su Hrvati pacifisti te da su neopasni. Na Briandovu sumnju, kralj odgovara: *Oni više nemaju vođu* (...) *Radić je mrtav...kao i Rudolf* (Hitrec 2004: 50). Hitrec ponovno naglašava povezanost kralja s Punišom Račićem kada kaže: *„Kako da zameriš Puniši, jest lola i klao je Arnaute ko pilad, no Nj.V. mnogo je volelo Punišu, bijahu kao braća, i jesu iz istog plemena, ne zaboravlja se to lako. No, čini se da je došlo vreme da plati za onog masnog lukavog Hrvata koji bi i preživeo ranu da nije bio gojazan kao fajferica“* (Hitrec 2004: 83-84). Da bi na kraju ironija bila najveća, kralj Aleksandar završava na identičan način kao i osoba protiv koje se najviše borio; Radić. Naime, za vrijeme njegova posjeta u Francuskoj, na njega biva izvršen atentat od strane Makedonaca i on smrtno strada. *„Vlada šofer ramenom odgurne ženu, potrči pokraj žandara, načas se posklizne na kaldrmi u*

novim, crnim cipelama, ali se održi na nogama, vikne Vive le roi i uperi cvijeće prema Aleksandru. Veličanstvo se načaš zbunjeno osmjehne, ali onda shvati. To je, dakle, to. Nešto teško ga udaari u prsa i on izgubi svijest" (Hitrec 2004: 90).

Zaključak

Sudbina Stjepana Radića bezvremenska je priča hrvatskoga naroda o borbi za što veća prava i slobode. Prvi prikaz Radića donosi nam Krleža koji piše još za vrijeme njegova djelovanja. Iako u tom periodu dosta žestok kritičar njegove politike koju smatra romantičarskim, gotovo utopijskim panslavizmom, nakon njegove smrti dostojno se oprašta i govori da nema osobe koja onoga dana, osmog kolovoza, nije osjetila da je umro jedan romantični ljubavnik Hrvatske. Ističe ga kao klasični primjer prometejskog tipa koji je vjerovao u slavenstvo i nosio licitarsko srce slavenstva u sebi do smrti. Kao osoba čija je tragična smrt postala simbol koji je još više ujedinio narod, Radić je poslužio i kao idealan lik u kasnijim narativima. Tako su u drami Smrt Stjepana Radića, nastaloj za vrijeme Hrvatskog proljeća, Radić i njegovi suradnici bili pokazatelj i ideal *proljećarcima*, kako se za prava Hrvata unutar tadašnjih okvira treba boriti, usprkos moćnijoj jugoslavenskoj struji. Petnaestak godina kasnije nastaje prvi dio Hitrecovog romana *Ljubav na crnom baršunu*, koji govori o stanju nakon Radićeve smrti. Nastavši 1987. u vrijeme početaka raspadanja Jugoslavije, Radić i ovdje služi kao neokaljani, gotovo kultistički simbol hrvatstva i podizanja nacionalne svijesti. Zajedničko svim ovim prikazima je upravo borba. Borba koja je mnogo puta značila i određene kompromise, koji su nailazili na kritiku drugih, ali Radić nije odustajao od cilja da oslobođenjem seljaštva dovede do kulturnog i ekonomskog oslobođenja naroda. Možemo zaključiti kako neovisno o vremenskom periodu lik Stjepana Radića u hrvatskoj književnosti predstavlja žrtvu, borbu i dosljednost, osobine koje smo s vremenom prestali dovoljno cijeniti te nam upravo stoga Radićev lik, bez obzira što je od njegove smrti prošlo 90 godina, služi kao putokaz za neka nova vremena.

Literatura

Bakarić, Tomislav. *Smrt Stjepana Radića: drama u tri čina*. Kolo, Zagreb, 1970.

Franić Tomić, Viktoria. *Dramaturški eseji: iz Splita na scenu gledat*. AGM, Zagreb, 2012.

Franić Tomić, Viktoria. *Prometejski mit u hrvatskoj književnosti: Matija Grbić, Junije Palmotić, Miroslav Krleža.* u: *Metamorfoze mita: Mitologija u umjetnosti od srednjeg vijeka do moderne*. Zbornik radova znanstvenog skupa Dani Cvite Fiskovića. Zagreb: FF Press. 2012. Str. 159-168.

Hitrec, Hrvoje. *Kolarovi*. Školska knjiga, Zagreb, 2004.

Krleža, Miroslav, priredio: Masleša, Veselin. *Deset krvavih godina i drugi politički eseji*. Žarišta, Sarajevo, 1990.

http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2044 (Pristupljeno: 27.8.2018.)

http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=825 (Pristupljeno: 29.8.2018.)

http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34113 (Pristupljeno: 27.8. 2018.)

Sadržaj

UVOD 3

STJEPAN RADIĆ 4

MIROSLAV KRLEŽA 4

DESET KRVAVIH GODINA 5

STJEPAN RADIĆ U BEOGRADU 5

STJEPAN RADIĆ NA ODRU 7

KRLEŽIN PROMETEJSKI MIT U KNJIŽEVNOSTI 9

SMRT STJEPANA RADIĆA 10

KOLAROVI 12

ZAKLJUČAK 14

LITERATURA 15